

राष्ट्रीयसंस्कृतसंस्थानम्

(समविश्वविद्यालयः)

राष्ट्रीयमूल्याङ्कन-प्रत्यायन-परिषदा 'ए' श्रेण्यां प्रत्यायितम्
नवदेहली

RASHTRIYA SANSKRIT SANSTHAN
(Deemed University)

Accredited with 'A' Grade by NAAC

New Delhi

पाठ्यक्रमः

SYLLABUS

प्रथमा (मिडिल)

PRATHAMA (Middle)

राष्ट्रीयसंस्कृतसंस्थानम्

RASHTRIYA SANSKRIT SANSTHAN

2015

प्रकाशकः : कुलसचिवः
राष्ट्रीयसंस्कृतसंस्थानम्
(भारतसर्वकारस्य मानवसंसाधनमन्त्रालयान्तर्गतमानितविश्वविद्यालयः)
56-57, इन्स्टीट्यूशनल एरिया, जनकपुरी, नवदेहली-110058

Published by : The Registrar,
Rashtriya Sanskrit Sansthan
(Deemed University under the Ministry of Human Resource
Development, Govt of India).
56-57, Institutional Area, Janakpuri, New Delhi-110 058

© : राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्
Rashtriya Sanskrit Sansthan

प्रकाशनवर्षम् : 2015
Year of Publication

मूल्य : ₹ 20.00
Price

मुद्रक : डी.वी. प्रिंटर्स
97-यू.बी., जवाहर नगर, दिल्ली-110007

पाठ्यक्रमः

SYLLABUS

प्रथमा (मिडिल)
PRATHAMA (Middle)

अनुक्रमणिका

पृष्ठसंख्या

1. प्रथमापाठ्यक्रमः – परीक्षापत्रविवरणम्	
2. प्रथमा –	
प्रथमवर्षम्	9
द्वितीयवर्षम्	13
तृतीयवर्षम्	17

प्रथमापाठ्यक्रमः

परीक्षापत्रविवरणम्

प्रथमापाठ्यक्रमे त्रिषु वर्षेषु प्रतिवर्षम् अधोलिखितानि पत्राणि सन्ति-

पत्राणि	विषयाः	अंकाः
1.	व्याकरणम्	100
2.	साहित्यम्	100
3.	हिन्दी/प्रान्तीयभाषाः	100
4.	आंग्लम्	100
5.	सामाजिकाध्ययनम्	100
6.	गणितम्/ज्यौतिषम्	100
7.	विज्ञानम्/गृहविज्ञानम्/चित्रांकनम्/दर्शनम्	100
	पूर्णांकाः	700

पाठ्यक्रमः
Syllabus

प्रथमा (मिडिल)
PRATHAMA (Middle)

प्रथमापरीक्षापाठ्यक्रमः प्रथमवर्षम्

प्रथमं पत्रम् – व्याकरणम् 100

1. लघुसिद्धान्तकौमुदी – आदितः पंचसंध्यन्ता, भ्वादिप्रकरणञ्च 70
2. अनुवादः 30
अङ्गविभाजनम् –
 1. संज्ञाप्रकरणम् 10
 2. अच्सन्धिप्रकरणम् 15
 3. हल्सन्धिप्रकरणम् 15
 4. विसर्गसन्धिप्रकरणम् 10
 5. भ्वादिप्रकरणम् 20
 6. संस्कृताद् हिन्द्यां/मातृभाषायामनुवादः 15
 7. हिन्दीतः/मातृभाषातः संस्कृतेऽनुवादः 15

टिप्पणी – अजन्तपुल्लिङ्गशब्दाः, आकारान्ताः, ईकारान्ताः, स्त्रीलिङ्गाः शब्दाः – ज्ञान, वारि, तद्, इदम्, किम्, अस्मद्, युष्मद्, भवत् इति शब्दरूपाणि

तथा च

भू, गम्, दृश्, पठ्, क्रीड्, धाव्, खाद्, वद्, कथ्, चूर्, स्था, घ्रा, पा (पिब्), सेव्, लभ् इति धातूनां लट्लृट्लङ्लकारस्य रूपाणि आधारीकृत्य अनुवादशिक्षणम्।

क्त्वा, तुमुन्, तव्यत्, अनीयर्-कृत्प्रत्ययान् च आधारीकृत्य अनुवादशिक्षणम्।

सहायकग्रन्थाः –

1. लघुसिद्धान्तकौमुदी – गीताप्रेस, गोरखपुरम्
2. लघुसिद्धान्तकौमुदी – प्रो. अर्कनाथचौधरी (जगदीशसंस्कृतपुस्तकालयसमितिः, जयपुरम्)
3. लघुसिद्धान्तकौमुदी – मोतीलालबनारसीदास, दिल्ली, वाराणसी, पटना
4. लघुसिद्धान्तकौमुदी – चौखम्बासंस्कृतप्रतिष्ठानम्

5. संस्कृतरचनानुवादकौमुदी - प्रो. आर्कनाथचौधरी, पञ्चशीलप्रकाशनम्, जयपुरम्
6. संस्कृत-अनुवादचन्द्रिका - चक्रधर-हंस-नौटियालः, डॉ. कपिलदेवद्विवेदी

द्वितीय पत्रम् - साहित्यम् 100

1. रुचिरा - प्रथमो भागः

एन.सी.ई.आर.टी. प्रकाशनम्, नवीनतमं संस्करणम्

तृतीयं पत्रम् - हिन्दी/प्रान्तीयभाषा 100

हिन्दी

1. वसन्त, भाग एक 60

(क:) सरलार्थ

- (1) कविता का सरलार्थ 05
- (2) गद्य का सरलार्थ 05

(ख:) प्रश्नों के उत्तर

- (1) कविता पाठ के प्रश्नों के उत्तर 05
- (2) गद्य पाठ के प्रश्नों के उत्तर 05

(ग:) वाक्य पूर्ति/प्रयोग

- (1) शब्दों का वाक्यों में प्रयोग 05
- (2) रिक्त स्थानों की पूर्ति 05

(घ) व्याकरण के प्रयोग

- (1) संज्ञा, सर्वनाम, क्रिया और क्रिया विशेषण की पहचान और प्रयोग 05
- (2) विराम चिन्हों की पहचान और प्रयोग
पूर्णविराम, अर्धविराम, अल्प विराम, कोष्ठक चिन्ह और पर्यायवाची 05

(ङ) लेखन

- (1) पठित पुस्तक से कविता लेखन 10
- (2) प्रार्थना पत्र, माता-पिता को पत्र 10

2. बलराम कथा	40
(क) प्रश्नों के उत्तर	05
कठिन शब्दों के अर्थ	05
(ख) (1) गद्य का सरलार्थ	10
(2) कथा सार	10
(ग) (1) शब्दों का वाक्यों में प्रयोग	05
(2) रिक्त स्थानों की पूर्ति	05

पुस्तके:

- (1) वसन्त, भाग 1, एन.सी.ई.आर.टी. द्वारा प्रकाशित
- (2) बलराम कथा, एन.सी.ई.आर.टी. द्वारा प्रकाशित

प्रान्तीय भाषा

बंगला	
साहित्य विचिन्ता	100
उड़िया	
आम साहित्य (Class VI) Govt. of Orissa	100
नेपाली	
नेपालराजकीयविद्यालयेषु समकक्षकक्षायै निर्धारिताः पाठ्यग्रन्थाः	100
डोगरी	
शीराजा (कहानी)	100
मलयालम	
केरल पाठावली-6	100
तमिल	
तमिल पाडनूल-6	100
गुजराती	
गुजराती घोरन-6	100
मराठी	
महाराष्ट्रराजकीयविद्यालयेषु समकक्षकक्षायै निर्धारिताः पाठ्यग्रन्थाः	100

मणिपुरी

मणिपुरराजकीयविद्यालयेषु समकक्षकक्षायै निर्धारिताः पाठ्यग्रन्थाः 100

चतुर्थं पत्रम् - आंग्लम् (English)

1. Honey Suckle (New Book) Part VI, N.C.E.R.T.
2. A Pact will the Sun (Supple.) for class VI, N.C.E.R.T.

पञ्चमं पत्रम्-सामाजिकाध्ययनम् (Social Studies)

100

1. हमारा अतीत, भाग 1 (इतिहास) 40
2. पृथ्वी-हमारा आवास (भूगोल) 30
3. सामाजिक और राजनीतिक जीवन, भाग-1 (नागरिकशास्त्र) NCERT 30

षष्ठं पत्रम्-गणितम् (Mathematics) / ज्यौतिषम्

गणितम् (Mathematics)

100

Mathematics Books-I/गणित भाग I; N.C.E.R.T द्वारा प्रकाशित

ज्यौतिषम्

100

वृहदवकहडाचक्रम्-अवधबिहारी त्रिपाठी

सप्तमं पत्रम्-विज्ञानम् (Science)/गृहविज्ञानम् (Home Science)/

चित्राकनम् (Drawing)/दर्शनम्

100

विज्ञानम् (Science)

Science Book-I/विज्ञान भाग I (N.C.E.R.T.)

100

गृहविज्ञानम् (Home Science)

Grih Vigyan, Pt. 6 Delhi Admm.

100

चित्राकनम् (Drawing)

Kalakunj Pt.-6 Delhi Admm.

100

दर्शनम् (Philosophy)

तर्कसंग्रहः प्रत्यक्षखण्डः (मूलमात्रम्)

100

द्वितीयवर्षम्

प्रथमं पत्रम् - व्याकरणम्

100

1. क लघुसिद्धान्तकौमुदी-अजन्तपुल्लिङ्गादारभ्य अव्ययप्रकरणान्तो भागः 70
अङ्गविभाजनम्-
 - (1) अजन्तपुल्लिङ्गस्त्रीलिङ्गनपुसंकलिङ्गप्रकरणम् 60
 1. रूपसिद्धिः 20
 2. सूत्रार्थः सोदाहरणम् 15
 3. दीर्घसूत्रपूर्तिः 05
 4. शब्दरूपाभ्यासप्रश्नाः 20
 - (2) अव्ययपदानां वाक्ये प्रयोगः 10
2. रचनानुवादौ - 30
 1. वाच्यपरिवर्तनम् 10
 2. हिन्दीतः/मातृभाषातः संस्कृतेऽनुवादः 10
 3. संस्कृतगद्यमाधारीकृत्य हिन्द्यां/मातृभाषायामनुवादः 10

टिप्पणीः- आकारान्तः इकारान्तः, ईकारान्तः, ऋकारान्तः, उकारान्तः, वाच्, जगत्, सृहद्, धी, स्त्री, भवत्, इदम्, किम्, तद्, एतद्, आशिष्, राजन्, धनिन्, अदस्, इति शब्दरूपाणि तथा च

अस्, अद्, हन्, या, दा, नृत्, विद्, वृत्, कृ, श्रु, क्री, ज्ञा, आप् (आप्लृ) इति धातुरूपाणि लट्लोट्लङ्गविधिलिङ्- लकारेषु आधारीकृत्यानुवादः। शतृशानच्ण्यत्यत्तृच्ण्वुल्-इति कृतप्रत्ययानाधारीकृत्यानुवादशिक्षणम्।

सहायकग्रन्थाः -

1. लघुसिद्धान्तकौमुदी - गीताप्रेस, गोरखपुरम्
2. लघुसिद्धान्तकौमुदी - प्रो. अर्कनाथचौधरी (जगदीशसंस्कृतपुस्तकालयसमिति, जयपुरम्)
3. लघुसिद्धान्तकौमुदी - मोतीलालबनारसीदास, दिल्ली, वाराणसी, पटना
4. लघुसिद्धान्तकौमुदी - चौखम्बासंस्कृतप्रतिष्ठानम्

5. संस्कृतरचनानुवादकौमुदी - प्रो. अर्कनाथचौधरी, पञ्चशीलप्रकाशनम्, जयपुरम्
6. संस्कृत-अनुवादचन्द्रिका - चक्रधर-हंस-नौटियालः, डॉ. कपिलदेवद्विवेदी

द्वितीयं पत्रम् - साहित्यम्	100
1. रुचिरा - भाग - 2	50
(एन.सी.ई.आर.टी. प्रकाशनम्, नवीनतमं संस्करणम्)	
2. संक्षेपरामायणम्	50
(आदितः चत्वारिंशत्संख्याकश्लोकान् यावत्)	
राष्ट्रीयसंस्कृतसंस्थानप्रकाशनम्	
तृतीयं पत्रम् - हिन्दी/प्रान्तीयभाषा	100
हिन्दी	
1. वसन्त, भाग दो	60
(क) सरलार्थ	
(1) कविता का सरलार्थ	05
(2) गद्य का सरलार्थ	05
(ख) प्रश्नों के उत्तर	
(1) कविता पाठ के प्रश्नों के उत्तर	05
(2) गद्य पाठ के प्रश्नों के उत्तर	05
(ग) वाक्यों की पूर्ति / प्रयोग	
(1) शब्दों का वाक्यों में प्रयोग	05
(2) रिक्त स्थानों की पूर्ति	05
(घ) भाषा	10
(1) शब्दों को जोड़कर शब्द बनाना	
(2) दो मित्रों की बातचीत को संवादों में लिखना	
(3) मुहावरों का ज्ञान	
(4) दिये गये विषय पर दस वाक्य लिखना	

(ड) सामान्य ज्ञान	
(I) विलोम, पर्यायवाची	05
(II) संज्ञा, सर्वनाम, क्रिया विशेषण	05
(III) पशुपक्षियों, अनाजों, फूल-पौधों तथा भारतीय त्यौहारों के नाम	05
(च) पर्यावरण	05

2. बाल महाभारत	40
(क) (1) प्रश्नों के उत्तर	05
(2) कठिन शब्दों के अर्थ	05
(ख) (1) गद्य का सरलार्थ	10
(2) कथा सार	10
(ग) (1) शब्दों का वाक्यों में प्रयोग	05
(2) रिक्त स्थानों की पूर्ति	05

पुस्तकें :-

- (1) वसन्त, भाग दो, एन.सी.ई.आर.टी. द्वारा प्रकाशित
- (2) बाल महाभारत, एन.सी.ई.आर.टी. द्वारा प्रकाशित

प्रान्तीय भाषा

बंगला	
लेख माला-भाग II	100
उड़िया	
साहित्य (Class VII) Govt. of Orissa	100
डोगरी	
शीराजा (एकांकी)	100
मलयालम	
केरल पाठावली-7	100
तमिल	
तमिल पाडनूल-7	100

गुजराती		
गुजराती घोरन-7		100
मराठी		
महाराष्ट्रराजकीयविद्यालयेषु समकक्षकक्षायै निर्धारिताः पाठ्यग्रन्थाः		100
चतुर्थ पत्रम्-आंग्लम् (English)		100
1. Honey Comb. Class VI (NCERT)	60	
2. An Alien hand (Supple.) (NCERT)	40	
पञ्चमं पत्रम्-सामाजिकाध्ययनम् (Social Studies)		100
1. हमारा अतीत भाग II, (N.C.E.R.T.)	40	
2. हमारा पर्यावरण (भूगोल)	30	
3. सामाजिक और राजनीतिक जीवन, भाग II, N.C.E.R.T.	30	
षष्ठम् पत्रम्-गणितम्/ज्यौतिषम् (Mathematics/Astrology)		100
गणितम् Mathematics Book II, गणित, भाग II N.C.E.R.T. ज्यौतिषम् शीघ्रबोधः		
सप्तमं पत्रम्-विज्ञानम् (Science)/चित्रांकनम् (Drawing)/ गृहविज्ञानम् (Home Science)/दर्शनम् (Philosophy)		
विज्ञानम् (Science)		100
Science Book II/विज्ञान भाग II (N.C.E.R.T.)		
चित्रांकनम् (Drawing)		
Kala Kunj Pt. 7		100
गृहविज्ञानम् (Home Science)		
Grih Vigyan Pt. 8 (Delhi Adm.)		100
दर्शनम् (Philosophy)		
तर्कसंग्रहः, अनुमानखण्डः (मूलमात्रम्)		100

तृतीयवर्षम्

प्रथमं पत्रम् - व्याकरणम्

100

1. लघुसिद्धान्तकौमुदी 60
 - (क) अदादितः चुरादिपर्यन्ता
 - (ख) स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम्
 - (ग) विभक्त्यर्थप्रकरणम्

अङ्गविभाजनम्-

- (1) अदादितः चुरादिपर्यन्ता 40
- (2) स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम् 10
- (3) विभक्त्यर्थप्रकरणम् 10

2. अमरकोषः, स्वरवर्गः 20

3. रचनानुवादः- 20

अङ्गविभाजनम्-

- (1) संस्कृताद् हिन्द्याम्/आङ्ग्लभाषायामनुवादः 10
- (2) हिन्दीतः/आङ्ग्लभाषातः संस्कृतेऽनुवादः 10

टिप्पणीः- प्रथमाप्रथमद्वितीयवर्षयोः पठितशब्दरूपधातुरूपाणि आधारीकृत्य सन्नन्तयङ्न्तणि-
जन्तनामधातुरूपाणि प्रथमद्वितीयवर्षयोश्च पठितधातुरूपाणि आधारीकृत्य अनुवादशिक्षणम्।
ल्युट्, घञ्, क्तिन्, क्त, क्तवतू इति तथा च पूर्वपाठितकृत्प्रत्ययानाधारीकृत्यानुवादशिक्षणम्।

सहायकग्रन्थाः

1. लघुसिद्धान्तकौमुदी - गीताप्रेस, गोरखपुरम्
2. लघुसिद्धान्तकौमुदी - प्रो. अर्कनाथचौधरी (जगदीशसंस्कृतपुस्तकालयसमिति, जयपुरम्)

3. लघुसिद्धान्तकौमुदी - मोतीलालबनारसीदास, दिल्ली, वाराणसी, पटना
4. लघुसिद्धान्तकौमुदी - चौखम्बासंस्कृतप्रतिष्ठानम्
5. संस्कृतरचनानुवादकौमुदी - प्रो. अर्कनाथचौधरी, पञ्चशीलप्रकाशनम्, जयपुरम्
6. संस्कृत-अनुवादचन्द्रिका - चक्रधर-हंस-नौटियालः, डॉ. कपिलदेवद्विवेदी

द्वितीयं पत्रम् - साहित्यम् 100

1. हितोपदेशः, मित्रलाभः-आदितः चतस्राः कथाः 20
2. संक्षेपरामायणम् (श्लोकाः 41-100) 60
अथवा
कौमारम् - अभिराजराजेन्द्रमिश्रः
(गीतानि-संख्या 1, 4, 5, 7, 10, 14, 16, 18, 20, 47) 10
3. अमरकोशः, स्वर्गवर्गः 10

तृतीयं पत्रम्-हिन्दी/प्रान्तीयभाषा 100

हिन्दी

1. वसंत, भाग III (NCERT) 60
2. बाल बुद्ध चरित्र (NCERT) 40

प्रान्तीयभाषा

बंगला

साहित्यदीपिका, भाग III 100

उड़िया

साहित्य (Class VIII) B.S. Ed., Orissa 100

नेपाली

नेपाली साहित्य पाठ-जगत छेत्री 100

डोगरी

शीराजा (पद्य) 100

मलयालम्

केरल पाठावली-8 100

तमिल		
तमिल पाडनूल-8		100
गुजराती		
गुजराती घोरन-8		100
मराठी		
महाराष्ट्रराजकीयविद्यालयेषु समकक्षकक्षायै निर्धारिताः पाठ्यग्रन्थाः		100
मणिपुरी		
Sahitya Auouba (Editorial Board S.C.E.R.T. Manipur)		100
चतुर्थ पत्रम्-आंग्लम् (English)		100
1. Honey DEW (NCERT)		60
2. Supplementary Reader - Prescribed for Central Schools		40
पञ्चमं पत्रम्-सामाजिकाध्ययनम् (Social Studies)		100
1. हमारा अतीत भाग III, (N.C.E.R.T.)		40
2. भूगोल की पुस्तक (केन्द्रीय विद्यालय के पाठ्यक्रमानुसारं)		30
3. सामाजिक और राजनीतिक जीवन, भाग III, (N.C.E.R.T.)		30
षष्ठम् पत्रम्-गणितम् (Mathematics)/ज्यौतिषम्		100
गणितम् Mathematics Book III Part I, II (N.C.E.R.T.)		
गणित भाग 3. भाग I, II (NCERT)		
ज्यौतिषम्		
मुहूर्तचिन्तामणिः (आदितः नक्षत्रप्रकरणान्तः)		
सप्तमं पत्रम्-विज्ञानम् (Science)/चित्रांकनम् (Drawing)/ गृहविज्ञानम् (Home Science)/दर्शनम् (Philosophy)		
विज्ञानम् (Science)		100
Science Book III/विज्ञान भाग III (N.C.E.R.T.)		

चित्रांकनम् (Drawing)

Kala Kunj Pt. 8

100

गृहविज्ञानम् (Home Science)

Grih Vigyan Pt. 8 (Delhi Adm.)

100

दर्शनम् (Philosophy)

तर्कसंग्रहः, उपमानादारभ्य संपूर्णः (मूलमात्रम्)

100

